

Centralne Muzeum Jeńców Wojennych
w Łambinowiczach-Opolu

Szkice
z dziejów obozów w Łamsdorf/Łambinowiczach
Historia i współczesność
Zeszyt 5

pod redakcją naukową Piotra Stanka

Opole 2013

Od Redakcji

Piąty zeszyt *Szkiców z dziejów obozów w Lamsdorf/Łambinowicach. Historia i współczesność* poświęcony jest powstańcom warszawskim, którzy przeszli przez Stalag 344 Lamsdorf (w dzisiejszych Łambinowicach).

We wtorek, 1 sierpnia 1944 r., ludność okupowanej Warszawy stanęła do walki o stolicę z niemieckim okupantem. Walki zaciętej, krwawej, która, niestety, nie przyniosła zwycięstwa, tak długo oczekiwanego przez wszystkich Polaków. Po upadku Powstania jako żołnierze-kombatanci, a nie „cywilni bandyci z Warszawy” – jak początkowo określał ich niemiecki okupant, zostali skierowani do niemieckiej niewoli i pozostali do końca wojny pod nadzorem Wehrmachtu. Było ich ok. 16–18 tys. Najwięcej, bo prawie 6 tys., powstańców warszawskich trafiło do Stalagu 344 Lamsdorf. Pod wieloma względami stanowili niezwykle zróżnicowaną grupę. Byli wśród nich nie tylko mężczyźni, ale również kobiety i dzieci – traktowani jako żołnierze.

Na łamach tego zeszytu prezentowani są: wieloletni dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie, a zarazem znamienity historyk-mediewista, jeden z legendarnych cichociemnych, wybitny poeta i prozaik, zasłużony twórca sceny teatralnej, żydowscy papierosiarze z pl. Trzech Krzyży oraz harcerze z konspiracyjnych Szarych Szeregów. Różne postaci, które połączyła wojna, różne życiorysy. Wszyscy w godzinie próby wzięli udział w walce o Warszawę, a po upadku Powstania zostali przetransportowani do tego samego obozu jenieckiego, Stalagu 344 Lamsdorf. Trafili tu i Stefan Bałuk, i Jadwiga Klemensiewicz-Beaupré, i Miron Białoszewski, i prof. Aleksander Gieysztor, i Leon Schiller, i Waław Zagórski, i Kazimierz Zawodny, i Wiktor Natanson, i i inni, których życie i dokonania przybliżają prezentowane artykuły.

Autorami szkiców są badacze z rozmaitych środowisk i instytucji w kraju i za granicą, a zarazem naukowcy prezentujący różne punkty widzenia i odmienną perspektywę.

Postać skoczek-cichociemnego Stefana „Starby” Bałuka przybliży Renata Kobyłarz-Buła, a zasłużonej lekarki-pionierki tworzenia szkół rodzenia Jadwigi Beau-pré – Joanna Lusek, obie z Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu. Epizod związany z pobytem w Lamsdorf twórcy *Pamiętnika z powstania warszawskiego* – Mirona Białoszewskiego prezentuje Anna Śliwa z Muzeum Miasta Gdyni. Sylwetkę prof. Aleksandra Gieyszтора, wieloletniego dyrektora Zamku Królewskiego w Warszawie, szkicuje Adam Koseski, rektor wyższej uczelni

z Pułtusza, której patronuje bohater jego szkicu. Pobyt w obozach jenieckich wybitnego reżysera teatralnego Leona Schillera opisuje Violetta Rezler-Wasielewska z CMJW w Łambinowicach-Opolu, a dziennikarza, piłsudczyka i socjalisty Wacława Zagórskiego – Marek Gałęzowski z Biura Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej. Sylwetkę historyka i politologa, zasłużonego badacza zbrodni katyńskiej i Powstania Warszawskiego przybliży Piotr Stanek. W jego opracowaniu drukowane są też jenieckie wspomnienia Wiktora Natansona „Humięckiego”. O bohaterstwie i niełatwych losach jeńców-powstańców pochodzenia żydowskiego pisze na przykładzie młodych papierosiarzy Witold Mędykowski z archiwum Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie. Losy nieletnich harcerzy Szarych Szeregów bada i opisuje Julian Borkowski z Muzeum Historycznego m.st. Warszawy. Natomiast materiały dotyczące powstańców-jeńców Stalagu 344 Lamsdorf zgromadzone w Muzeum Powstania Warszawskiego przedstawia Tymoteusz Pruchnik, kierownik archiwum tegoż muzeum.

Mamy nadzieję, że prezentowany zeszyt pozwoli czytelnikom poznać mało znane epizody z życia osób dotąd kojarzonych raczej z zupełnie innymi dokonaniem niż udział w Powstaniu Warszawskim, a tym bardziej nie z pobytem w niemieckiej niewoli, a także wzbogaci wiedzę o Powstaniu Warszawskim i jego uczestnikach.

Zapraszam do lektury.

Piotr Stanek

Spis treści

<i>Od Redakcji</i> – Piotr Stanek	7
Renata Kobylarz-Buła, <i>Stefan „Starba” Bałuk – cichociemny w służbie fotografii wojennej</i>	9
Stefan “Starba” Bałuk – one of the Unseen and Silent in the service of war photography (Summary)	27
Stefan „Starba” Bałuk: ein leiser Dunkler im Dienste der Kriegsfotografie (Zusammenfassung)	27
Joanna Lusek, <i>Kpt. dr Jadwiga Klemensiewicz-Beaupré – bohaterka zwyczajnej codzienności</i>	28
Capt Dr. Jadwiga Klemensiewicz-Beaupré – a heroine of the common everyday reality (Summary)	45
Hptm. Dr. Jadwiga Klemensiewicz-Beaupré – Heldin eines gewöhnlichen Alltags (Zusammenfassung)	45
Anna Śliwa, <i>Białoszewski w Lamsdorf</i>	47
Białoszewski in Lamsdorf (Summary)	63
Białoszewski in Lamsdorf (Zusammenfassung)	64
Adam Koseski, <i>Aleksander Gieysztor (1916–1999)</i>	65
Aleksander Gieysztor (1916–1999) (Summary)	76
Aleksander Gieysztor (1916–1999) (Zusammenfassung)	77
Violetta Rezler-Wasielewska, <i>Leon Schiller i jego polski teatr w Niemczech (1944–1945)</i>	78
Leon Schiller and his Polish theatre in Germany (1944–1945) (Summary)	92
Leon Schiller und sein polnisches Theater in Deutschland (1944/45) (Zusammenfassung)	92
Marek Gałęzowski, <i>Piłsudczyk, socjalista, powstaniec. Szkic do biografii Wacława Zagórskiego</i>	93
A follower of Piłsudski, a socialist, an insurgent. A sketch to the biography of Wacław Zagórski (Summary)	108
Piłsudski-Anhänger, Sozialist, Aufständischer. Eine Skizze zur Biografie von Wacław Zagórski (Zusammenfassung)	109
Piotr Stanek, <i>Janusz Kazimierz Zawodny – strażnik pamięci o Katyniu i Powstaniu Warszawskim</i>	110
Janusz Kazimierz Zawodny. A guardian of the remembrance about the Katyń and the Warsaw Uprising (Summary)	124
Janusz Kazimierz Zawodny. Wächter der Erinnerung an das Verbrechen von Katyn und den Warschauer Aufstand (Zusammenfassung)	125

Wiktor Natanson, <i>Wspomnienia z obozu w Lamsdorf oraz z marszu ewakuacyjnego</i> Spisał i wstępem opatrzył Piotr Stanek.....	126
Memoirs of the camp in Lamsdorf and the evacuation march. The memoirs written down and introduced by Piotr Stanek (Summary).....	139
Erinnerungen an das Lager Lamsdorf und den Räumungsmarsch. Von Piotr Stanek zusammengetragen und mit einem Vorwort versehen (Zusammenfassung).....	139
Witold Mędykowski, <i>Prześladowani – powstańcy – jeńcy: Zbiorowy portret żydowskich papierosiarzy z pl. Trzech Krzyży – uczestników Powstania Warszawskiego</i>	140
The persecuted – insurgents – prisoners-of-war: a collective portrait of the Jewish ‘cigarette vendors’ of Three Crosses Square – participants of the Warsaw Uprising (Summary).....	167
Verfolgte – Aufständische – Kriegsgefangene: Kollektivporträt jüdischer Zigarettenverkäufer vom Drei-Kreuze-Platz, die am Warschauer Aufstand teilnahmen (Zusammenfassung)	168
Julian Borkowski, <i>Jeńcy ze Stalagu 344 Lamsdorf – powstańcy warszawscy z konspiracyjną służbą w Szarych Szeregach (wybrane przykłady)</i>	169
Prisoners-of-war of Stalag 344 Lamsdorf – Warsaw insurgents with their conspiratorial service in the Gray Ranks (selected examples) (Summary)	196
Gefangene des Stalag 344 Lamsdorf – Warschauer Aufständische mit Untergrunddienst in den Grauen Reihen (ausgewählte Beispiele) (Zusammenfassung)	196
Tymoteusz Pruchnik, <i>Pamiętki Powstańców Warszawskich jeńców Stalagu 344 Lamsdorf w zbiorach archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego</i>	197
The keepsakes of Warsaw insurgents – prisoners-of-war at Stalag 344 Lamsdorf in the collections of the Museum of the Warsaw Uprising (Summary).....	203
Andenken an Warschauer Aufständische – Gefangene im Stalag 344 Lamsdorf – im Archivbestand des Museums des Warschauer Aufstandes (Zusammenfassung).....	204